Kleine misstap in WO II met enorme gevolgen

In de Eindhovense verzetsheldenbuurt is een straat naar hem vernoemd. Maar het leven van Frans van Thoor werd vooral getekend door het noodlot. Door het kopen van zes fietsbanden eindigde zijn leven in de Tweede Wereldoorlog in een Duitse bunker vol ijskoud water. Een relaas uit de hel van de Duitse werkkampen.

Zes fietsbanden werden Frans van Thoor fataal

Chiel Timmermans
c.timmermans@ed.nl
Eindhoven

Het enige dat er van Frans van Thoor terugkwam uit Duitsland was een leren portemonneetje met daarin drie muntjes, halve centen. En een stapel met brieven. „Ik kan me nog herinneren dat hij schreef dat hij elke dag zingend naar de fabriek liep", vertelt Jan van den Wittenboer (76) over zijn oom. „Ik denk dat hij dat vooral vertelde om zijn moeder niet ongerust te maken. Want dat Duitse werkkamp was natuurlijk een hel."

Zijn oom overleefde het kamp tijdens de oorlog ook niet. Daarover later meer. Van den Wittenboer, fervent sigarenroker, komt hijgend terug van zijn zoektocht op zolder. De brieven en het portemonneetje heeft hij niet kunnen vinden, wel een foto. Van Thoor is daarop waarschijnlijk 19 jaar oud. Zijn haar zit in een strakke scheiding naar rechts, hij draagt een stropdas en een jasje met in de linkerborstzak een pochet.

Het moet vlak na het maken van deze foto zijn geweest dat zijn leven een dramatische wending neemt. Zijn laatste jaar wordt gedomineerd door rampspoed, ontdekte Jan Julia Zurné, politiek historicus aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Zij stuitte tijdens haar onderzoek in het Brabants Historisch Informatie Centrum op de naam van Frans van Thoor in een van de vele strafdossiers en verdiepte zich in zijn verhaal.

Melkbussen

Frans van Thoor wordt geboren op 3 april 1922. Hij is de jongste in een gezin met verder alleen dochters. Zijn moeder Francisca is een voormalige onderwijzeres, vader Janus is melkboer. Elke dag rond vijven staat Janus op om in Son de melkbussen te laten vullen en die daarna op de platte kar rond te brengen in Eindhoven-Noord.

„Hij was een pezig, sterk mannetje, maar lezen en schrijven kon hij niet", vertelt Jan van den Wittenboer over zijn opa. „Dus als er mensen op de pof melk bij hem kochten, dan moest hij al die namen onthouden net zo lang totdat hij thuis was en mijn oma het op kon schrijven. Ik heb me altijd verbaasd dat hij dat allemaal kon onthouden, want bij elke kroeg waar hij langs kwam pakte hij een borreltje", zegt Van den Wittenboer met een lach. „Die paarden wisten precies waar ze moesten stoppen."

Bijna als vanzelfsprekend springt Frans van Thoor bij in het familiebedrijf, hij gaat vooral langs bij de klanten die het verst weg wonen. Maar begin jaren veertig blijkt de jonge Eindhovenaar er naast zijn werk nog een handeltje op na te houden: fietsbanden. In oorlogstijd zijn eten en spullen nauwelijks vrij te verkrijgen, alles wordt verdeeld op basis van bonnen. Ook aan rubberen fietsbanden is een schreeuwend tekort.

„In die tijd hadden nog maar weinig mensen een auto. Je ging naar je werk op de fiets, dat was je belangrijkste vervoersmiddel", vertelt Jan Julia Zurné. Ze wijst op een artikel uit de krant. Daarin verzucht de officier van justitie in Den Bosch dat er in Eindhoven sprake is van een 'fietsendiefstal-epidemie'. Elke maand worden er 300 tweewielers gestolen, vooral voor het rubber. Zurné: „Om dat tegen te gaan, kregen die dieven heel hoge straffen."

> **Hij heeft altijd volgehouden dat hij niet wist dat de fietsbanden waren gestolen**
> – Jan van den Wittenboer, neef Frans van Thoor

Frans van Thoor beseft dus maar al te goed dat hij zich met een linke business bezighoudt. Niet dat hij fietsen steelt, zeker niet. Maar hij koopt binnen- en buitenbanden op van een oud-klasgenotje. Die vertelt hem dat die banden zijn meegenomen door diens vader bij de fabriek in Hoogeloon. Frans van Thoor vraagt niet door. Van den Wittenboer: „Hij heeft altijd volgehouden dat hij niet wist dat de fietsbanden waren gestolen."

Uiteindelijk loopt zijn oud-klasgenoot tegen de lamp nadat hij fietsen heeft gestolen op het Wilhelminaplein, bij de C&A en op de Vestdijk. Het spoor leidt ook al snel naar Van Thoor die achtereenvolgens 10, 25 en 22,50 gulden heeft neergeteld voor de setjes rubberen banden. Dat hij niet wist dat het spul gestolen was, vindt de rechter niet geloofwaardig. Ook een brief van zijn vader en een goed woordje van de pastoor helpen niet. Van Thoor moet liefst een jaar de bak in.

Er is alleen één probleem: de cellen puilen tijdens de oorlog uit. En dus komt Van Thoor terecht in 'kamp Erika' in het Overrijsselse Ommen, waar het regime onvergelijkbaar is met dat van de gevangenis. Buiten het zicht van de bevolking gaan de gevangenen er gebukt onder de terreur van hun Nederlandse bewakers: ze worden gemarteld en gedood. „Daar zaten vooral mensen die net als Van Thoor waren veroordeeld voor heel lichte vergrijpen: omdat ze bijvoorbeeld illegaal een varken hadden geslacht. Het stond in geen enkele verhouding tot de straf die ze kregen", vertelt Guusta Veldman, die een boek over het kamp schreef.

Maar voor Van Thoor wordt het alleen nog maar erger. Hij is een van de achthonderd gevangenen die in de zomer van 1942 worden overgeplaatst naar een kamp in het Duitse Heerte. Hun Nederlandse bewakers gaan mee. „Ze kwamen in een kamp terecht waar eerder Russische krijgsgevangenen hadden gezeten. Het was er totaal vervuild. Ook voor de bewakers waren die omstandigheden pittig. Zij reageerden hun frustratie af op de gevangenen", vertelt Veldman.

Waterige soep

Van Thoor en zijn medegevangenen moeten zwaar werk verrichten in de staal- en wapenfabrieken van de Hermann Göring-Werke. Ondertussen krijgen ze nauwelijks te eten: een half pond brood en een liter waterige soep per dag. In het zwaar vervuilde kamp zijn maar enkele toiletten. 'Deze waren besmeurd met bloed en diarree, zodat velen van ons dan ook dysenterie kregen', vertellen ex-gevangenen later over het kamp.

En voor wie niet verhongert of ziek wordt, is er altijd nog de dreiging van de opgefokte cipiers. Zo worden gevangenen regelmatig in rijen opgesteld, waarna een van de bewakers met zijn sluipschuttergeweer tussen hen door schiet.

Veldman kent de verhalen: „Het was bedoeld om angst te zaaien. Het hielp ook niet dat de bewakers een premie kregen voor elke man die overleed. De gevangenen werden continu opgejaagd en mis-

Jan van den Wittenboer. FOTO JUAN VRIJDAG / DCI MEDIA

handeld." Dat blijkt ook uit de verklaringen van de overlevenden: 'Door hun meedogenloos en wreed optreden werden wij afgestompt tot beesten. Niet te verwonderen is dan ook dat verschillende kameraden een einde aan hun verblijf in het kamp trachtten te maken door zichzelf te verminken, bijvoorbeeld door de armen laten afrijden door een trein.' In vier maanden tijd overlijden in Heerte liefst 74 gevangenen, blijkt uit onderzoek van Veldman. De rest keert uitgemergeld, ziek of verminkt terug.

1942 loopt bijna op zijn einde als de gruwelijke misstanden op de kampen in Ommen en Duitsland langzaam doorsijpelen richting de bevolking. Onder druk van Nederlandse rechters en officieren worden er geen door de Nederlandse justitie veroordeelde personen meer naar kamp Erika gestuurd. De gevangenen in Heerte keren meteen terug naar Nederland.

Genadeloos

Maar voor Frans van Thoor komt die redding net te laat. Een paar weken voordat alle gevangenen worden teruggestuurd naar Nederland betrappen kampbewakers de jonge Eindhovenaar. Wat er precies is gebeurd, staat niet vast. Maar het verhaal gaat dat Van Thoor ziet hoe een medegevangene het zwaar heeft en hem wat eten toeschuift. Die barmhartigheid wordt genadeloos afgestraft, hij wordt in ijskoud water gezet.

Dat is ook het verhaal zoals Jan van den Wittenboer het van zijn moeder en oma heeft gehoord. „Gevangenen die terugkeerden, vertelden mijn oma dat hij in een bunker moest staan die was gevuld met water. Hij was waarschijnlijk al erg verzwakt en hij stond tot zijn middel in dat ijskoude water. Daar is hij uiteindelijk aan bezweken."

Van den Wittenboer heeft zijn oom zelf natuurlijk nooit gekend, maar herinnert zich nog wel hoe het lichaam een paar jaar na de oorlog vanuit Duitsland naar Eindhoven wordt gebracht. „Dat was in 1951. De metalen doodskist lag op een platte kar, met een Nederlandse vlag erover heen. Ik zie nog voor me hoe mijn oma op die kist dook. Frans was ook al het derde kind dat mijn opa en oma afgaven."

▲ **Het ouderlijke huis van Frans van Thoor aan de Lijmbeekstraat in Eindhoven.** FOTO REGIONAAL HISTORISCH CENTRUM EINDHOVEN

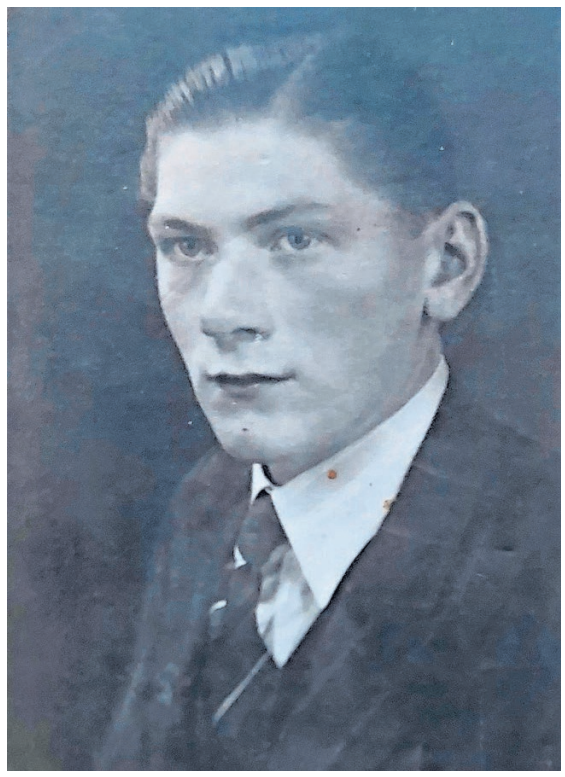

▶ **Foto op het bidprentje van Frans van Thoor.** FOTO FAMILIE VAN DEN WITTENBOER

> **Mensen die hoogstens een kleine misstap hadden begaan, werden onmenselijk zwaar gestraft**
>
> – Jan Julia Zurné, politiek historicus

Hun eerste zoontje overleed in de wieg, een van de dochters stierf vlak na haar huwelijk en met Frans verloren ze ook hun jongste kind. „We zijn nog jarenlang iedere week naar de begraafplaats van Fellenoord gegaan. Mijn oma was kapot van verdriet. Tot haar dood heeft ze elke avond de achterdeur open laten staan. Voor Frans. Omdat ze ergens toch de hoop had dat hij nog terug zou keren."

In 1993 wordt het lichaam van Frans van Thoor opgegraven en overgebracht naar de erebegraafplaats in het Gelderse Loenen. En hij krijgt in het Eindhovense kerkdorp Acht een straat naar zich vernoemd in de verzetsheldenbuurt. Maar zat hij wel in het verzet? Historici hebben daar niks over kunnen vinden, ook Van den Wittenboer kan het antwoord niet geven. „Mijn tante, een zus van Frans, heeft tijdens de oorlog drie Joden in huis gehad. Zij heeft me ooit verteld dat Frans in het verzet zat. Dat is het enige dat ik weet."

Door het onderzoek van Jan Julia Zurné is in ieder geval duidelijk geworden dat verzetswerk niet de reden was dat hij in een Duits werkkamp terecht kwam. Het doet er volgens haar niks aan af dat Frans van Thoor wordt herdacht: „Bij oorlogsslachtoffers denken we aan Joden of mensen uit het verzet. Maar Van Thoor maakte deel uit van een vergeten groep mensen die ook om het leven kwam vanwege de oorlog. Die groep bestond uit mensen die hoogstens een kleine misstap hadden begaan. Maar ze werden onmenselijk zwaar gestraft."

Zurné stuitte tijdens het doorpluizen van het dossier van Van Thoor nog op een opvallend document, een brief van de secretaris-generaal van het Departement van Justitie. Die reageert op een gratieverzoek en schrijft dat de gevangenisstraf van Van Thoor met drie maanden worden ingekort. In plaats van tot 6 maart hoeft hij dus maar tot 6 december vast te blijven zitten.

„Dat was tien dagen voor zijn dood", vertelt Zurné. „Hij had dus al helemaal niet meer in dat werkkamp in Duitsland moeten zitten toen hij overleed. Die brief heeft hem alleen nooit bereikt. Als je je bedenkt hoe de omstandigheden daar waren, kan ik me ook voorstellen dat die bewakers niet bezig waren met of iemand eerder naar huis mocht. Het noodlot heeft hem continu achtervolgd, hij was altijd op de verkeerde plek op het verkeerde moment. Dat maakt zijn dood zo triest."